

TEZAURUL MONETAR DE LA HILIB, JUD. COVASNA

de SZEKELY ZOLTAN

La sfîrșitul lunii martie 1979 a fost descoperit în satul Hilib, comuna Ojdula, jud. Covasna, un tezaur monetar, care, prin informațiile de ordin istoric și numismatic ce le oferă, constituie una din cele mai importante descopeririri monetare cunoscute în această regiune. Descoperirea de la Hilib a fost comunicată Muzeului județean Covasna de către colegul Incze László, care ne-a predat un prim lot de 23 monede primite de la Gál Elemér, locuitor al satului Hilib.

Tezaurul a fost descoperit în timp ce se săpa un șanț adânc de 0,60 m în curtea săteanului Gál Francisc, a cărui locuință se află în mijlocul satului, pe malul drept al pârâului (casa nr. 158).

În timpul cercetărilor la fața locului, au mai fost găsite și predate muzeului un număr de 79 monede, precum și fragmente din vasul în care au fost depuse. La locul descoperirii tezaurului nu au fost sesizate urme de locuire, bucăți de chirpici sau fragmente ceramice care să indice existența unei așezări antice în acest punct.

Vasul în care se afla depus tezaurul a fost spart în momentul descoperirii și cea mai mare parte s-a pierdut. Din fragmentele culese s-a putut reconstitui forma vasului. Vasul este o cană lucrată la roată, având inel de susținere, partea inferioară rotunjită, iar buza evazată și ușor îngroșată. Pasta din care a fost confectionat vasul este fină și bine arătă. Dimensiuni: înălțimea 11 cm; diametrul guri 5,5 cm, diametrul fundului 5,4 cm (fig.1).

Cana aparține ceramicii de tip dacic și are bune analogii cu căniile descoperite la Alungeni¹ și la Fotoș². Amintim aici că în aceasta din urmă a fost depus un tezaur alcătuit din monede republicane și imperiale romane.

Tezaurul descoperit la Hilib este compus din drahme de argint ale cetății Dyrrhachium și imitații ale acestora, tetradrâhme de Thassos și un denar roman republican: TABEL I

emittent	nr.de piese	%
1.Dyrrhachium	76	74,40
2.Imitații	3	2,94
3.Thasos	21	20,58
4.Republica romană	1	0,98

CATALOGUL TEZAURULUI DE LA HILIB

MONEDE EMISE DE DYRRHACHIUM³:

I. ΜΕΝΙΣΚΟΣ ΑΓΑΘΙΩΝΟΣ

1. Av. Vaca spre dr.cu vîțelul care suge; sus ΜΕΝΙΣΚΟΣ; deasupra un vultur cu aripile deschise, în exergă cîrmă spre st.
Rv. Patrate duble înstelate, formate din puncte și linii globulare la unul din capete. În jurul lor inscripția ΔΥΡ / ΑΓΑ / ΘΙΩ / ΝΟΣ.
AR, 3,20 g, 16 mm; Maier, nr.91; H.Ceka,nr.316.
2. AR, 3,10 g, 16 mm.
3. AR, 3,00 g, pl.I/1.
4. AR, 2,80 g, 17 mm.

II. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΑΡΧΙΠΠΟΥ

5. Av.Ca mai sus, dar în exergă o cîrmă spre dr.
Rv.Ca mai sus, inscripția ΔΥΡ / ΑΡ / ΧΙΠ / ΠΟΥ.
AR , 3,20 g, 16 mm; Maier, nr.144; H.Ceka, nr.318.
- 6-8.AR, 3,10 g, 16 mm.
9. AR , 2,80 g, 17 mm.

III. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ

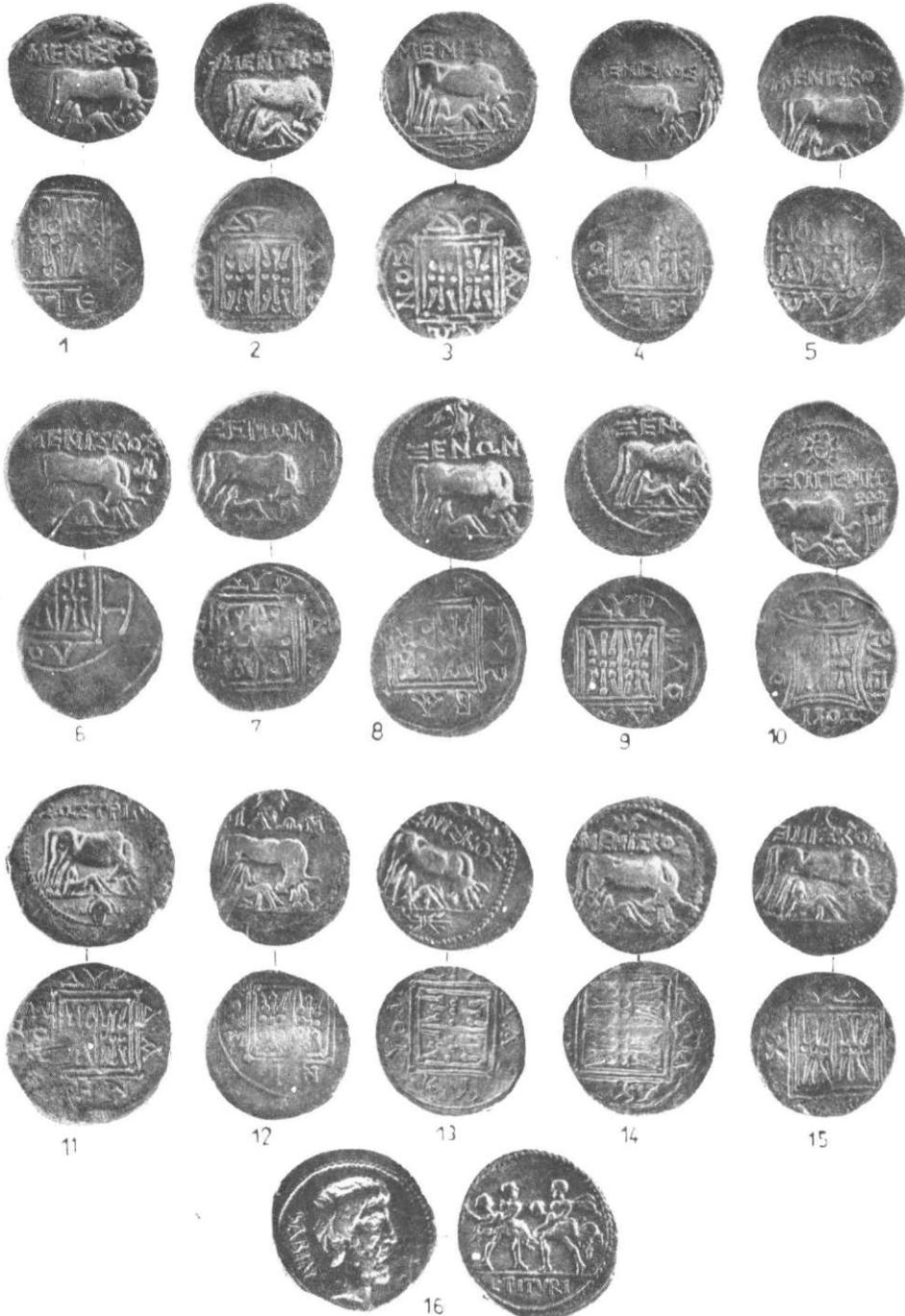
10. AV. Ca mai sus, dar deasupra numelui un corb; în exergă nimic.
Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΔΙΟ / ΝΥ / ΣΙΟΥ.
. AR, 3,30 g, 17 mm; Maier, nr.201; H.Ceka, nr.320.
11. AR, 3,20 g, 16 mm. 21. AR, 3,06 g, 17 mm.
12. AR, 3,20 g, 15 mm. 22. AR, 3,00 g, 18 mm.
13. AR, 3,10 g, 17 mm. 23-25. AR, 2,90 g, 17 mm.
- 14-18. AR, 3,10 g, 16 mm. 26-27. AR, 2,90 g, 16 mm,pl.I/2.
19. AR, 3,10 g, 15 mm. 28-29. AR, 2,80 g, 17 mm.
20. AR, 3,06 g, 18 mm.

IV. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΚΑΛΛΩΝΟΣ

30. Av. Ca mai sus, dar deasupra numelui vulturul în zbor spre dr.ți - nînd cunună, în exergă fulger orizontal.
Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΚΑΛ / ΛΩ / ΝΟΣ.
AR, 3,10 g, 18 mm; Maier, nr.256; H.Ceka, nr.322, pl.I/3.
31. AR, 2,90 g, 17 mm.
32. AR, 2,90 g, 16 mm.

V. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΛΥΚΙΣΚΟΥ

- 33-34. Av. Ca mai sus, dar în cîmp dr.o figură femeină cu chiton, în picioare, spre st.
Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΛΥ / ΚΙΣ / ΚΟΥ.
AR, 3,20 g, 17 mm; Maier, nr.278; H.Ceka, nr.324.
35. AR, 3,10 g, 18 mm, pl.I/4. 41-44. AR, 2,90 g, 17 mm.
- 36-38. AR, 3,10 g, 17 mm, 45. AR, 2,90 g, 16 mm.
39. AR, 3,00 g, 18 mm. 46. AR, 2,80 g, 18 mm.
40. AR, 2,90 g, 18 mm. 47. AR, 2,80 g, 16 mm.

Pl. I. — Menede din tezaurul de la Hilib, jud. Covasna : nr. 1—15, emise la Dyrrhachium ; nr. 16, denar roman republican.

1

2

3

4

5

6

7

8

Pl. II. — Nr. 1—8, monede emise la Thasos, aflate în tezaurul de la Hilib,
jud. Covasna.

VI. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΦΙΛΩΝΟΣ

48. Av. Că mai sus; în exergă fulgerul nu se distinge deoarece moneda este descentrată.

Rv. Ca msi sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΦΙ / ΛΟ.....

AR, 2,80 g, 16 mm; Maier, nr.393; H.Ceka, nr.330; pl.I/5

VII. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΦΙΛΩΤΑ

49. Av. Ca msi sus, în cîmp dr. o făclie; în exergă un cîine care aleargă spre dr.

Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΦΙ / ΛΟ / ΤΑ.

AR, 3,20 g, 17 mm; Maier, nr.396; H.Ceka, nr.331.

50. AR, 3,00 g, 16 mm.

52. AR, 2,90 g, 17 mm.

51. AR, 2,90 g, 19 mm, pl.I/6.

53. AR, 2,80 g, 16 mm.

VIII. ΞΕΝΩΝ - ΔΑΜΗΝΟΣ

54. Av. Ca mai sus, dar inscripția ΞΕΝΩΝ ; în cîmp dr.un spic; în exergă plug.

Rv. Ca mai sus dar inscripția: ΔΥΡ / ΔΑ / ΜΗ / ΝΟΣ.

AR, 3,88 g, 18 mm; Maier, nr.179; H.Ceka, nr.357; pl.I/7.

55. AR, 2,32 g, 18 mm.

IX. ΞΕΝΩΝ - ΠΥΡΒΑ

56. Av. Ca mai sus, dar sus un vultur cu aripile desfăcute.

Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΠΥΡ / ΒΑ

AR, 3,18 g, 19,5 mm; Maier, nr.351; H.Ceka, nr.360; pl.I/8.

X. ΞΕΝΩΝ - ΦΙΛΟΔΑΜΟΥ

57. Av. Ca mai sus, dar sus un vultur cu aripile întrădeschise; în exergă ua cfine spre dr.

Rv. Ca mai sus; dar inscripția ΔΥΡ / ΦΙΛΟ / ΔΑ / ΜΟΥ.

AR, 3,28 g, 18 mm; Maier, nr.388; H.Ceka, nr.362.

58. AR, 3,25 g, 19 mm.

62. AR, 3,14 g, 19 mm.

59. AR, 3,24 g, 18 mm.

63. AR, 2,80 g, 18 mm.

60. AR, 3,17 g, 17,5 mm.

64. AR, 2,80 g, 17 mm.

61. AR, 3,16 g, 17 mm, pl.I/9.

65. AR, 2,76 g, 17 mm.

XI. ΠΕΡΙΓΕΝΗΣ - ΚΛΕΙΤΟΡΙΟΥ

66. Av. Ca mai sus, dar inscripția ΠΕΡΙΓΕΝΗΣ ; deasupra coroană; în cîmp dr. vas pe trepied.

Rv. Ca mai sus; dar inscripția ΔΥΡ / ΚΛΕΙ / ΤΟΠΙ / ΟΥ.

AR, 3,32 g; 15 mm; Maier, nr.266; H.Ceka, nr.373; pl.I/10.

XII. ΣΩΣΤΡΙΩΝ - ΔΑΜΗΝΟΣ

67. Av. Ca mai sus, dar inscripția ΣΩΣΤΡΙΩΝ , fn cîmp dr. spice; în exergă ciorchine de struguri.

Rv. Ca mai sus , dar inscripția ΔΥΡ / ΔΑ ..... Moneda stearsă.
AR, 2,74 g, 20 mm; Maier, nr.183; H.Ceka,nr.412; pl.I/11.

XIII. ΦΙΛΩΝ - ΑΡΙΣΤΗΝΟΣ

68. Av. Ca mai sus, dar inscripția ΦΙΛΩΝ ; în exergă fulger.

Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΑΡΙΣ / ΤΗ / ΝΟΣ

AR, 2,90 g, 17 mm; Maier, nr.131; H.Ceka, nr.433.

XIV. ΦΙΛΩΝ - ΜΕΝΙΣΚΟΥ

69. Av. Ca mai sus, dar sus capul lui Helios.

Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΜΕ / ΝΙ / ΣΚΟΣ.

AR, 3,70 g, 17 mm; Maier, nr.306; H.Ceka, nr.438, pl.I/12.

70-71. AR, 3,10 g, 17 mm. 74-75. AR, 2,90 g, 17 mm.

72. AR, 3,00 g, 16 mm.

76. AR, 2,18 g, 19 mm.

73. AR, 2,96 g, 19 mm.

XV. Imitatii

77. Av. Ca mai sus; sus inscripția ΜΕΝΙΣΚΟΣ ; deasupra un corb spre dr; în exergă un fulger orizontal.

Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΔΥΡ / ΔΑΙ / ΥΚ / ΥΟΜ .

AR, 3,00 g, 16 mm, pl. I/13.

78. Av. Ca mai sus, dar în exergă nimic.

Rv. Ca mai sus, dar inscripția ... / ΔΟΗ / ΛΥ / Κ .

.AR, 2,90 g, 16 mm, pl. I/14.

79. Av. Ca mai sus, dar inscripția ΞΙΝΙΣΚΟΩ deasupra vultur cu ari-pile deschise.

Rv. Ca mai sus, dar inscripția ΥΔ / ... / .. Η / Χ .

AR, 1,60 g, 16 mm, pl. I/15.

MONEDE EMISE DE THASOS.

80. Av. Capul lui Dionysos înălțat spre dr., cu o bandă pe frunte și cu-nună de iederă alcătuită din două rozete; patru frunze sus și două jos.

Rv. ΗΡΑΚΛΕΟΥΣ / ΣΩΤΗΡΟΣ / ΘΑΣΙΩΝ . Heracles gol în picioare spre st., rezemindu-se în măciucă și ținând pe brațul st. blana leului din Nemeea. În cîmp st. sigla #

AR, 16,00 g, 31 mm, pl. II/1.

81. Av. Ca mai sus, dar trei frunze sus și trei jos.

Rv. Ca mai sus.

AR, 16,25 g, 31 mm.

82. Av. Ca mai sus, dar trei frunze sus și două jos.

Rv. Ca mai sus.

AR, 16,50 g, 33 mm.

83. AR, 16,50 g, 31 mm, pl. II/3.

87. AR, 15,95 g, 33 mm;

84. AR, 16,50 g, 29 mm, pl. II/2.

88. AR, 15,90 g, 30 mm, pl. II/5.

85. AR, 16,30 g, 30 mm.

89. AR, 15,90 g, 30 mm, pl. II/6.

86. AR, 16,30 g, 30 mm.

90. AR, 15,80 g, 30 mm, pl. II/8.

91. AR, 15,52 g, 31 mm.

82. Av. Ca mai sus, dar două frunze sus și două jos.

Rv. Ca mai sus.

AR, 16,80 g, 30 mm.

93. AR, 16,60 g, 31 mm. 94. AR, 16,60 g, 31 mm.
 95. Av. Ca mai sus, dar trei frunze sus și trei jos.
 Rv. Ca mai sus, dar sigla M
 AR, 14 g, 30 mm, pl.II/7.
 96. Av. Ca mai sus, dar trei frunze sus și două jos.
 Rv. Ca mai sus.
 AR, 16,60 g, 30 mm.
 97. AR, 16,50 g, 33 mm. 100. AR, 16,20 g, 32 mm, pl.II/4.
 98. AR, 16,50 g, 30 mm. 101. AR, 16,19 g, 31 mm.
 99. AR, 16,50 g, 28 mm.

MONEDA EMISĂ DE REPUBLICA ROMÂNĂ

102. Av. Capul regelui Tatius spre dr., în față ♂ ; în spate SABIN
 Rv. Răpirea sabinelor; în exergă L.TITVRI
 AR, 4,00 g, 18 mm. Syd. 698 b, Roma, a.88 f.e.n. Grueber,
 nr.2325 Roma, a.87 f.e.n.; Crawford, nr.344/ia, Roma,
 a. 89 f.e.n. Pl.I/16.

Cea mai mare parte a tezaurului de la Hilib este formată de monede bătute la Dyrrhachium și de imitațiile lor. Drahmele dyrrhachiene aflate în acest tezaur aparțin emisiunilor a 14 grupe de magistrați monetari. Cele mai numeroase sunt monedele emise de pritanii ΜΕΝΙΣΚΟΣ -

ΔΙΟΝΙΣΙΟΥ și ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΛΥΚΙΣΚΟΥ cu 20 de piese reprezentând 25,70% și respectiv 15 piese cu un procent de 18,97 .Statistic o a doua categorie o formează emisiunile magistraților ΞΕΝΩΝ - ΦΙΛΟΔΑΜΟΥ și ΦΙΛΩΝ-ΜΕΝΙΣΚΟΥ cu cîte 9 piese reprezentând 11,38% , respectiv 8 piese cu 10,12%. Pentru o mai bună cunoaștere a monetăriei dyrrhachiene considerăm că nu este lipsit de interes și faptul că jumătate din emisiunile magistraților monetari ale căror monede se află în acest tezaur sunt prezente cu cîte o piesă (în cinci cazuri) sau cu două ori trei monede (în cîte un caz). Toate cele trei imitații ale monedelor dyrrhachiene din depozitul monetar de la Hilib reproduc aversul emisiunilor pritanului ΜΕΝΙΣΚΟΣ . Legendele de pe revers mult barbarizate ne pun în imposibilitate de a putea identifica cu precizie emisiunile dyrrhachiene care le-au inspirat, dar este posibil ca primele două imitații (nr.77 și 78) să fi avut ca model monedele pritanului ΔΑΑΛΚΙΒΑ (Maier, nr.159; H.Ceka, nr.319).

Pentru o mai bună înțelegere a repartiției monedelor pe magistrați din punct de vedere statistic prezentăm mai jos următorul tabel:

TABEL II

Nr. crt.	Emitenți	Nr. monede	Procente %
1.	ΜΕΝΙΣΚΟΣ- ΑΓΑΘΙΩΝΟΣ	4	5,06
2.	ΜΕΝΙΣΚΟΣ- ΑΡΧΙΠΠΟΥ	5	6,32
3.	ΜΕΝΙΣΚΟΣ- ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ	20	25,70

4. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΚΑΛΛΩΝΟΣ	3	3,79
5. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΛΗΚΙΣΚΟΥ	15	18,97
6. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΦΙΛΔΩΝΟΣ	1	1,26
7. ΜΕΝΙΣΚΟΣ - ΦΙΛΩΤΑ	5	6,32
8. ΣΕΝΩΝ - ΔΑΜΗΝΟΣ	2	2,53
9. ΣΕΝΩΝ - ΠΥΡΒΑ	1	1,26
10. ΣΕΝΩΝ - ΦΙΛΟΔΑΜΟΥ	9	11,38
11. ΠΕΡΙΓΕΝΗΣ - ΚΛΕΙΤΟΡΙΟΥ	1	1,26
12. ΣΩΣΤΡΙΩΝ - ΔΑΜΗΝΟΣ	1	1,26
13. φιλων - ΑΡΙΣΤΗΝΟΣ	1	1,26
14. φιλων - ΜΕΝΙΣΚΟΥ	8	10,12
15. Imitații	,	3,79

TOTAL   79   99,93 %

Majoritatea monedelor thasiene din tezaurul de la Hilib (14 din 21 piese) au capetele literelor globulare, ceea ce ne poate face să presupunem fie că acestea sunt imitații, fie că sunt emisiuni mai târzii ale cetății Thasos. De altfel, aşa cum și alte studii au menționat⁴, tetradrahemele thasiene cu siglele Μ. și Η. se încadrează în grupa emisiunilor dintr-anii 90-80 f.e.n. Toate imitațiile din depozitul monetar de la Hilib, astădراхмеle dyrrhachiene, precum și tetradrahemele thasiene, par mai degrabă să fi fost aduse pe teritoriul Daciei din regiunile învecinate, deși există și probabilitatea ca o parte din imitații să fi fost făcute de localnici.

Interesant de semnalat este și faptul că în lotul de monede recuperat din tezaurul de la Hilib lipsesc drahmele cetății Apollonia, care îndeobște însățesc în circulație monedele dyrrhachiene ce pătrund pe teritoriul patriei noastre. În schimb o bună parte din tezaur, 20,58%, este alcătuit din tetradrahme thasiene. De altfel și alte tezave daceice au structură asemănătoare. Astfel în tezaurul de la Sîncrăieni⁵ au fost identificate, alături de o drachmă dyrrhachiană, și două tetradrahme de Thasos. Compoziția tezaurelor transilvăneene cunoscute pînă acum dovedește că în interiorul arcului carpatic drahmele cetăților illirice și tetradrahemele cetății Thasos circulau concomitant, indicând și cele două direcții ale fluxului comercial grecesc spre Dacia.

Pe teritoriul județului Covasna, drahmele cetății Dyrrhachium au fost descoperite la Cernat, Zăbala și Lemnia⁷, iar la Ghelnîța⁸ au fost găsite și drahmele Apolloniei alături de monedele dyrrhachiene. Aceste descoperiri monetare marchează importantul drum comercial ce legă și în antichitate Transilvania de Moldova prin pasul Oituz. Astfel că tezaurul de la Hilib - în Transilvania -, ca și depozitele monetare de la Grozești și Viisoara - în Moldova -, confirmă ipoteza lui B. Mitrea⁹, care consideră că una din principalele căi de comunicație ale negustorilor din cetățile Mării Adriatice străbatea Pannonia¹⁰, Dacia și prin pasul Oituz pătrundea la dacii de pe versantul moldovenesc al Carpaților.

Prezența în depozitul monetar de la Hilib a unui denar roman repu-

blican emis între anii 89-87 f.e.n. ar indica acești ani ca "termen post quem" pentru ascunderea tezaurului. Denarul neuzat pare a fi circulat foarte puțin timp înainte de a fi fost tezaurizat. De altfel emisiunile cetăților illirice începează la mijlocul primului deceniu al sec.I f.e.n.; iar tetradrahyele cu siglele M și M sunt contemporane ca dată de emitere cu denarul lui L.Titurius. Totuși jinem să reamintim aici că drahmele din Dyrrhachium și Apollonia, chiar dacă au încremat și mai fi emise odată cu începutul sec.I f.e.n., ele continuă să circule în Dacia pînă prin cel de-al 6-lea deceniu al sec.I f.e.n. Astfel în tezaurul de la Cernat, care se încheie cu monede emise în 43 f.e.n., se află și o drahmă dyrrhachiană.

Ascunderea tezaurului de la Hilib se poate pune în legătură cu crăciunările sociale și politice din sfîrșul societății geto-dacice premergătoare epocii sau chiar din perioada în care Burebista întemeia primul stat dac independent și centralizat.

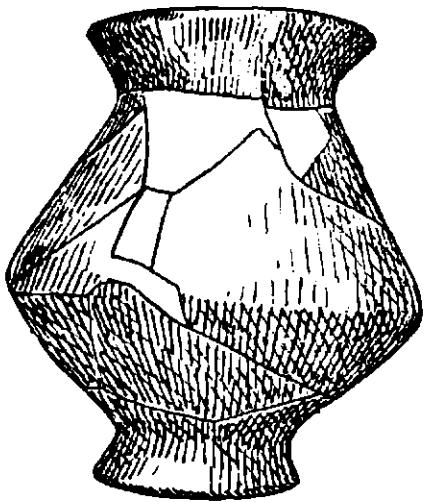

Fig.1.- Vasul în care era depozitat tezaurul monetar descoperit în satul Hilib, jud.Covasna.

NOTE

- 1 E.MITREA și Z.SZÉKELY, în Materiale, II, 1956, p.647,fig.2.
- 2 Ibidem, p.646, fig.1.
- 3 A.MAIER, Die Silberprägung von Apollonia und Dyrrhachion, în "Numismatische Zeitschrift", I, 1908, p.1-33; H.CEKA, Questions de numismatique illyrienne, Tirana, 1972.
- 4 Vezi mai recent E.CHIRILĂ și V.LUCĂCEL, Tezaurul de la Petrindu (Contribuții la cronologia tetradrachmelor thasiene de tip Dionysos-Herakles). În "Acta Musei Porolissensis", 3, 1979, p.89-101.
- 5 Z.SZÉKELY, Adatok a dákok késő vaskori műveltségéhez, 1954, pl. 13, 7.
- 6 Z.SZÉKELY, Römai éremlelet Alsócsernátonról, Nottices..., 1946, p.16.
- 7 Z.SZEKELY, Noi descoperiri monetare grecești în județul Covasna, în SCN, V, 1971, p.361.
- 8 O.GOHL, în NK, XXI-XXII, 1922-1923, p.7; G.TEGLÁS, în Arch. Ért., XVIII, 897, p.11.
- 9 B.MITREA, Monedele orașelor Dyrrhachium și Apollonia în Moldova, în SCN, II, 1958, p.89.
- 10 K.B. CSEY-GH.GOLDMAN, în Arch. Ért., 1978, 2, p.223-231 - tezaurul de la Doboz.

LE DÉPÔT DE HILIB, DÉP. DE COVASNA

Résumé

L'auteur présente un lot de monnaies découvert par hasard en 1979 dans le village de Hilib, commune d'Ojdula, dép. de Covasna, qui comprend 76 monnaies émises à Dyrrhachium, 3 imitations de celles-ci, 21 monnaies thasiennes, 1 monnaie républicaine romaine frappée, conformément à M.Crawford - en 89 av.n.è.

Dans l'article on fait quelques considérations concernant les voies de pénétration de ces monnaies en Transylvanie, la durée de leur circulation et aussi l'importance des dites monnaies pour connaître les relations économiques de la société géto-dace au 1er siècle av.n.è.

En conclusion on souligne le fait que l'enfouissement du dépôt a été du aux troubles sociaux et politiques antérieurs à l'époque où même de la période quand Bourebista fondait le premier Etat indépendant et centralisé.

LÉGENDE DE LA FIGURE ET DES PLANCHES

Fig.1.-Vase où était déposé le dépôt monétaire découvert dans le village de Hilib, dép. de Covasna.

Pl.I.- Monnaies du dépôt de Hilib, dép. de Covasna; nos 1-15, émises à Dyrrhachium; no 16, dénier romain républicain.

Pl.II.- Nos 1-8, monnaies frappées à Thasos qui se trouvent dans le dépôt de Hilib, dép. de Covasna.